توندبونەوەی ناكۆكییەكانی سەرمایەداری وئەزمە ئیكۆلۆژییەكانی!.. جەمال كۆشش

كۆڕبەندی ئابوری داڤۆس

كۆڕبەندی داڤۆس، سروتێکی ناوازەی هەیە، وێنەیەکی چڕی خەونە دۆزەخیەکانی هەرە دەوڵەمەندەکان و دەسەڵاتدارە ل□ک□ا□ی و نێونەتەوەییەکانی ئەمڕۆی جیهان بە کۆکراوەیی لەنێو سیرکوسێکی ئاهەنگی شاهانەدا دەبینی. ئەمساڵ،٦٠ (سەرۆک و سەرۆکوەزیران) ، ٢٠٠ وەزیرەکان، لە ١٠٠ دەوڵەت و هەشتایان بە ڕاوێژکارانی ئاسایشی نەتەوەیی، ٨٠٠ بەڕێوەبەر لە گەورە کۆمپانیاکانی بواری تەکنەلۆژیای زیرەک و دجیتاڵی، نێوەندە گەورەکانی سەرمایەی پولی نێونەتەوەیی و بانکەکان و بازرگانی و زانکۆجیهانییەکان بەشداربوون.

چارەسەری ئاشتی بۆ شەڕە خوێناوییەکان "ئۆکرانیا و غەززە"، بێهیچ پەڕەیەکی ڕاسپێردراوی گشتی کۆتیهات. فلافدمیر سیلنسکی، سەرۆکی ئۆکرانیا، مەرجی کۆتایهاتنی شەڕەکەی بە سەرکەوتن بەسەر فلادمیر پۆتین بەستەوە ، نوێنەرایەتی بۆرژوازی روسیاش لە بەشداری کۆڕبەندەکە بێبەشکرابوون. "ئەوان نەک بەیەکەوە، بەڵکە بەدوای یەکدا قسەیان کرد، ئیسحاق هیرتسۆگ، سەرۆکی ئیسرائیل: ئیران ئەبێت لە پشتیوانی تیرۆریستان بوەستێنرێت. وەزیری دەرەوەی ئێران، حسین ئەمیر: قەوارەی زایۆنی پێویستە لەسەر تاوانکارییەکانی لەغەززە، سەرنگون بکرێت، زیاتر شانۆی خۆنواندن بوو، لە باخچەی ئاژەڵان دەچوو". ١

مەرجانە سپۆلیج ئیگگەر، خانمە سەرۆکی خاچی سوری نێو دەوڵەتی، ل□ بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا " زیاتر لە ١٠٠ شەڕی نێوان هێزە دوژمنە دژ بەیەکەکان لەگۆشە جیاوازەکانی جیهاندا بەرپایە"، بەڵام خاچی سور ناچارە سەدا ٢٠ کارمەندەکانیان بەهۆی بێپارەییەوە لەکارەکانیان دەربکەن.٢

" لە مانگی ٤ی ٢٠٢٣ دا ناوەندی توێژینەوەی ئاشتی جیهانی کە بنکەکەی لەستۆکهۆڵمە (سپیری) ڕاپۆرتێکی بڵاوکردەوە، بەپانتایی جیهان کەرەستەسەربازییەکان بۆ ٨ مین جار لەسەر یەک بەرز بوەوە، بەجۆرێک بەبەهایی.٢،٠٦ بلێۆن ئیرۆ، تفاقی جەنگی کە دەکاتە ٢.٢ تێکڕایی بەرهەمهینانی کۆمەڵایەتی جیهانی کڕدراوە. ژەنەراڵ

پەرشیل، سەرۆک ئەرکانی هێزی چەکداری فەڕەنسا هۆشداری دەدا لە (گەڕانەوەی دراماتیکی شەڕە گەورەکان کە بێتە ئامرازی یەکلاکەرەوەی لایەنە ناکۆکەکان، لەم شەڕانەدا بەجۆرێک توندوتیژی بەکاردەهێنرێت کە سنوری هەموو مۆڕاڵێک و یاسایەکیان شکاندووە، لەکاتێکدا ئینسان بەڕاستی وا هەستی دەکرد کە تەنها لە کتێبە مێژووییەکاندا تۆمارکرابن)۳.

جیهان لە کێبڕکێی خۆ پڕ چەککردندایە، وەزیری مالی ڕوسیا، ئەنتۆنی سلیناوف (هەموو لە پێناو بەرەکانی جەنگ، هەموو لە پێناو سەرکەوتن)، ۱۰۹ ملیارد ئەیرۆ کەدەکاتە سەدا ٦ ی تێکرایی بەرهەمهێنانی نشتمانی ڕوسیا بودجەی پەسەند کرد. ئەڵمانیا لە ساڵی ۲۰۲۲ بۆ مۆدێرنیزەکردنی دامەزراوەی بەرگری ۱۰۰ ملیارد ئەیرۆی وەک دابینکردنی بڕە پارەیەکی تایبەت تەرخانکرد. ئەمەریکا بەتەنها سەدا ٤٠ ی چەکی جیهان دابیندەکات، سعودیە و قەتەر و میسر سێ دەوڵەتە یەکەمەکانی کڕیارەکانی کەرەستەی سەربازییەکانن. ٤

بە تێگەیشتن لە دیمۆگرافی جیۆپۆلەتیکی گڵۆبالەی ئەمساڵە، وردبوونەوە لە پێکهاتەی کۆڕبەندی داڤۆس، نەخشەیەکی بەسودە. بەشداربوانی کۆڕبەندەکە، لەبارەی ئەم خۆپڕ چەککردنە جیهانییەوە، بەدەنگەیان هەڵبژارد، وەک ئەوەی بەرهەمهێنانی زۆرترین چەک، ئارامی بۆ مرۆڤایەتی بێت.

مانفێستی کەپیتاڵ

ساڵی ۲۰۰۱ کتێبی مانفێستی کاپیتاڵ لە نوسینی “جوهان نوربیرگ” بڵاوکرایەوە، لەو کتێبەدا بازاڕی ئازاد وئازادی بازرگانی وکەمکردنەوەی گومرگ ، وەک زامنی گەشەی مرۆڤایەتی و دابینکردنی هەلی کار و کۆتایهێنان بەهەژاری ناسێنراوە. لە کۆڕبەندی ئابووری داڤۆسیشدا، پلانی ئابووری بە جموجۆلی سەرمایەی جیهانی و مۆنۆپۆلی بوارەکانی بەرهەمهێنان و بازاڕی ئازاد و لەهاتوویی کێبڕکێی کۆمپانیاکان دادەڕێژن، ئەم ڕێبازو شیوازە سەرمایەداری بەرەو ڕێگایەکی داخراو و پڕ مەترسی گەیاندووە. جیهانی ئەمڕۆ بەرهەمی ئەو پرۆسەیەیە و شەڕ و برسێتی و دواکەوتییە کلتورییەکان و نەخۆشیەکان وچەوسانەوە وئەزمە ئیکۆلۆژییەکان وکارەساتە ژینگەییەکان لەوەوە سەرچاوە دەگرن.

بەپێی ڕاپۆرتی ئۆکسفام ، کە زیرەکانە تەوقیتکەیان هەڵبژارد،هاودەمی کۆڕبەندەکەدا بڵاویان کردەوە، ٥ کەس لەدەوڵەمەندەکانی جیهان سەرمایەکەیان لەماوەی کەمتر لەدەیەیەک دوو ئەوەندە بووە، لە ٤٢٠ ملیارد دۆلارەوە بوە بە ٨٦٥ ملیارد، لەکاتێکدا ٧٠٠ ملیۆن کەس داخزاون بۆ هەژارییەکی کوشندە ،ڕۆژانەیان بە تەنها دوو دۆلار ١٥ سەنتە. کەمتر لە دەیەیەک بلیۆنەرمان دەبێت،

بەڵام بە ٢٢٩ ساڵی تر دەتوانین هەژاری لە نێوبەرین. لە مێژووی
مرۆڤایەتیدا ئەم نایەکسانییە هەرگیز و هیچ کات بەم قەبارەیە
نەبووە.٥
بۆ یەکەم جارە لەماوەی ٢٥ ساڵی ڕابردودا، هەژارییەکی سامناک و
خاوەن سامانێکی یەکجار گەورە کێرڤیان بەیەکەوە هەڵدەکشێن. لەساڵی
٢٠٢٠ دا ٢٦ بلیۆن دۆلار (٦٣ لەسەدا) تەنها چۆتە باخەڵی سەدا
یەکەوە، لەکاتێکدا ١٦ بلیۆن دۆلار (٣٧) لەسەدا بۆ باقی دانشتوان
بووە. ئەم پێشهاتە مێژووییەیی دەیەی گەشەی کەڵەکەبوونی سەرمایە،
لە ماوەی دە ساڵی پێشوودا، ژمارەی ملیاردێرەکانی دوو قات کرد.
لەهەمان کاتدا لە حاڵی ئێستادا ١.٧ ملیارد لە کرێکاران،
مەمرەومەژی لەو وڵاتانەی هەڵا ئاوسان تیا بەرزە دەگوزەرێنن، ٨٢٠
ملیۆن کەس یانی هەر یەک لە د□ کەس لەس□ر □□وی زەوی برسی و هەژارن
و ژنان و کچان لە سەدا ٦٠هەژاران پێک دەهینن. ئۆکسفام ڕوو لە
بانکی جیهانی دەکات و بەم وشانە دەنوس□□ت: (□□نگە ئێمە
لەسەردەمێکدا بژین کە گەورەترین نایەکسانی و هەژاری لە دوای شەڕی
جیهانی دووەمەوە ببینینەوە)
هەندێک لە وڵاتان بەتەواوی لە لێواری مایەپووچی دان. لە کاتێکدا
ووڵاتە هەژارەکان چواربە قەد ئەو پارەیەی بۆ بواری تەندروستی
تەرخانی دەکەن، پارە بە خاوەن قەرزەکانیان دەدەنەوە. چوار لە
پێنجی دەوڵەتەکان پلانی دەستگرتنەوەیان هەیە بەبڕی ٧.٨ بلێۆن دۆلار
لە کەرتە فەرمیەکانی بواری ڕێگاوبان پەروەردە و تەندروستی.٦
ئەم سیستەمە وەک ڕاپۆرتەکەی ئۆکسفام نێوی ناوە "مەکینەی
بەرهم□هن□انی نایەکسانی"، لە ئاکامدا دەستکورتەکان هەژارتر
وزەنگینەکان دەوڵەمەندتر دەکات. بەینی مر□ق ب□ سروشتەوە، فۆرمێکی
چەوسێنەرانەی هاوشیوەی پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤەکانی پێدەدا و
ناهێڵێت و ناتوانێت پابەندی کەمکردنەوەی گەرم بوونی زەوی و
کەمکردنەوەی گازی سیئۆتۆ بێت.
"دە دەوڵەمەنترین پیاوەکانی جیهان توانیان لە کاتی کۆرۆنادا،
سەرمایەکەیان دوو قات بکەن، لە هەمان کاتدا لانی کەم ١٣ ملیۆن لە
ژنان، کار و داهاتیان لە دەستدا، ٢٠ ملیۆن لە کچان بەهۆی داخستنی
قوتابخانەکانیانەوە، جارێکی تر ناتوانن دەست بەخویندن بکەنەوە.
بەهۆی هەڵئاوسانەوە مادددە خۆراکییەکان و کۆمپانیاکانی ووزە،
قازانجەکانیان زیاتر دوو قات بکەن. ٨٤ لەسەدای ٣٠٦ ملیاری دۆلاری
ئەمەریکیی بەسەر خاوەن پشکەکاندا دابەشبکرێن. بەمجۆرە
دەوڵەمەندەکان هەر دەوڵەمەندتر و تەنانەت لە کاتی قەیرانەکانیشدا
هەژارەکان هەژارتر دەبن. سەدا حەفتای ئەو کەسانەی کە لە ساڵی
٢٠٢٢ دا کاریان لە دەستداوە، ژنانن. ٧

ئیکۆلۆژی و شێوازی بەرهەمهێنان، ئیکۆسۆشیالیستی و سیستەمی گەرمی زەوی

پەیوەندییەکی پتەو لە نێوان شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری وتالانکردنی ماددە سەرەتاییەکان (سروشت) وهەژارکردن و وێرانکردنی ژینگە و گەرمبوونی سیستەمی زەوی هەیە. ڕەنگە ئەم بابەتە بۆ خوێنەرانی کوردزمان لە چاو ئەوروپایی و ئەمەریکییەکان سەرەتا بێت. بۆیە زۆر گرنگە لە نێو کۆنتێستی کۆڕبەندی داڤۆسداوبە فێڵی ئەوەی ' کاپیتالیستی سەوز" دەتوانێت کارەساتی ژینگەییەکان تێپەڕێنێت سەرنجبدەین .

ڕەوتێکی نوێ لە نێو بزوتنەوەی سۆشیالیستی و مارکسیستی بە پشبەستن بە میتۆدی مارکسی، لە تەقالای ئەوە دایە لە نێو جوڵانەوەیەکی کۆمەڵایەتی فراواندا کە ئەمڕۆ لەبەرامبەر نابودکردنی ژینگەی جیهان و گەرمبوونی سیستەمی زەوی بەڕێکەوتوە، دەرکەوتنی ئەم مەترسیانە پەیوەند بکات بە هۆشیاری تیوری شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییەوە. ئەم ڕەوتە متمانە و پشتیوانییەکی فراوانی لە نێو لاواندا.ئەوروپا بەدەستهێناوە . تیۆریسیەنی بە هێزی مارکسیستی بۆ پەیدا بوون.

بەپێی ڕاپۆرتێک کە هەر لە دەوروبەری کۆربەندی داڤۆس بڵاوکراوەتەوە، ١٤،٥ ملیۆن مردن و١٢.٥ بلیۆن دۆلار زیانی ماددی بەهۆی بەرزبونەوەی پلەی گەرما تا ساڵی ٢٠٥٠ ڕوودەدات کە بەزۆری ژنان و کەمدەرامەتەکان دەگرێتەوە.٨

دە لەسەدی دانشتوانە دەوڵەمەندەکەی گۆی زەوی ، سەدا پێنجای تاهاب (گازسی ئۆتۆ و میثان و ئۆزۆن)،دروستدەکەن.

(بەتایبەت کێشەی ئاو، لەکاتێکدا نیوەی دانیشتوانی گۆی زەوی لە ساڵێکدا، مانگێک لەژێر بێئاوی بەهێزدا ئازار دەچێژن، ..ئەوناوچانەی بەهۆی بەرزبونەوەی پلەی گەرمی سیستەمی زەوییەوە کە ٣.٣ ملیارد ئینسانی تیا دەژی، بەهۆی بیابانی وگوڕەوتەفانەوە، ڕادەی مردن ١٥ جار زۆرترە لەهەر جێگایەکی تر،… لە ساڵی ٢٠٠٨ ەوە هەر ساڵێک ٢٠ ملیۆن کەس بە هۆکاری گۆڕانی ئاوهەوا ناچارن کۆچ بکەن…)٩

زۆربەی جیۆلۆجیەکان بە ئەوە دەچن کە زەوی لە سەرەتای دەورەیەکی نوێدایە ولەئاکامی مامەڵەی ئینسانەوە ئەم ئاڵوگۆڕە پەیدابووە. بەرزبونەوەی پلەی گەرمی وزەری تاهاب، توانەوەی خێرایی بەستەڵەکەکان، وشکبوونی ڕوبارەکان، تاڵانی کەرەستەکانی سروشت لەلایەن دەوڵەتانی ئیمپریالیست وئەزمەی ووزە وەژاندنی ئەم هەموو ژەهرە، مرۆڤایەتی لەبەردەم مەترسیەکی جددیدا ڕاگرتووە. دواکەوتن هەڵناگرێت وگۆڕانەوەی پلەی گەرمی زەوی بە پێش ش□ش پیشەسازی

وش□ش لە پێناو ڕاگرتنی ئیکۆلۆژی و ژینگەی پاک، پێویستە سیستەم بگۆڕین نەک ژینگە.

نوسینەکانی مارکس لەسەر پەیوەندی ئینسان بەسروشتەوەو میکانیزمی کاری ئینسان وکائینێکی بەرپرسیار لە بەرهەمهێنانی پێداویستیەکانی ژیانی خۆی، وە بەشداری ئینگلس لە زانستی دیالێکتیکی سروشت وپەیبردن بە ئۆرگانیکی سروشت، لەکتێبی ئەنتی دۆهرینگدا بەتایبەت، دەتوانین بە سەرەتاییەکی تیوری گرنگ بۆ ناکۆکییە بنەڕەتییەکانی سیستەمی سەرمایەداری تێبگەین.

سیانزە تێزەکەی میشێل لۆڤی سەبارەت بەستراتیژی ئیکۆسۆشیالیزم و کتێب ونوسینەکانی کرستیان تسیللەرلەسەر بزوتنەوەی ئیکۆسۆشیالیستی و سەدان نوسەرو هەڵسوڕاوی سۆشیالیستی ئاسۆیەکی تر دەنێنە بەردەم کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. ئاسۆی ڕزگاری لە هەژاری و نایەکسانی هاوپشت وهاوکاتە لەگەڵ شۆڕش بە ڕزگارکردنی سروشت لە چاوچنۆکی وتاڵانی سەرمایە.

(نوێنەرانی سەرمایەو ڕژێمەکانیان ، وەها زیندانی نەو لۆجیکی توانای ململانێیکانن بۆ مانەوە، نەدەیانەوێت و نەلەو پێگەیەشن بتوانن بەرهەمهێنان، گواستنەوە و بەکاربردن، زیانەکانیان وەها کەمبکەنەوە کە پلەی گەرمی زەوی بە ١.٥ پلەی گەرمی سیولی کەمبکەنەوە…ڕێگا مەدەن با لە پێشدا ئاوهەوا زرگاربکەین وئینجا دواتر ولەکۆتاییدا لەدزی ستەم وچەوسانەوە خەبات بکەین)١٠

ئێکۆسوشیالیزم، پەیوەندی ئینسان بە سروشتەوە، ڕێکدەخاتەوە لەسەر بنچینەی ڕزگارکردنی کار لە چەوسانەوە. ئەزمەی ئاو لەناوچەکە وبەتایبەت لەعێراق وپیسبوونی ژینگەی شارەکان، بەشێکە لە گۆشەی سەرمایە و هۆکاری هەژاری جەماوەرە. ئەم وتارە هەوڵێکی بچووکە بەو ئاڕاستەیەدا.

مانگی یەکی ٢٠٢٤

———

der Bund.leitartikel , page 15, 19.01.2023-1

2-WOz.Nr 4.25.jaunuar.2024

3-Le Monde diplomatique.januar 2024,Annete Hug.

4-هەمان سەرچاوەی پێشوو

Nzz.20.01.2024 , bewegung fur sozialismus.-6&5

7-flamende magazine ausgabe 5 Herbst 2023

8-woz,Nr 3,janaur 2024

9-okosozialismus ,Daniel tanuro , page 41